
PROBLEMY IMPLEMENTACJI PROJEKTOWANIA PARTYCYPACYJNEGO W POLSCE

PROBLEMS OF THE IMPLEMENTATION OF PARTICIPATORY DESIGN IN POLAND

Robert Barełkowski

dr hab. inż. arch.

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie
Wydział Budownictwa i Architektury
Instytut Architektury i Planowania Przestrzennego
Zakład Projektowania Architektonicznego

STRESZCZENIE

Artykuł relacjonuje wstępną fazę implementacji autorskiej metody projektowania partycypacyjnego AdLS, w ramach której realizowane jest Centrum Lokalnej Społeczności w Bydgoszczy. Praca ma charakter ramy metodologicznej i odnosi się do ogólnych zagadnień teorii i praktyki partycypacji oraz jednostkowej, ale traktowanej jako generyczna, aplikacji. Znaczenie społecznej partycypacji, trudności w jej realizacji oraz szczególne aspekty planowania procesu projektowego są jej najistotniejszymi wątkami.

Słowa kluczowe: projektowanie partycypacyjne, proces projektowania architektonicznego, metody projektowania

ABSTRACT

The article presents preliminary implementation phase of author's participatory design method AdLS. The main goal of the implementation is to design the Center for Local Community in Bydgoszcz. This work focuses on providing the methodological framework as well as to refer particular issue of the project to the theory and the practice of participatory design. The application is approached as generic instead of being treated as unique. The meaning of social participation, difficulties in its implementation, and specific aspects of planning for architectural design process are the most significant topics.

Key words: participatory design, architectural design process, design methods

1. WPROWADZENIE

Teoria architektury jest obecnie w niezwykle trudnym położeniu, niezdolna do wyklarowania paradygmatu stanowiącego odzwierciedlenie zintegrowanych potrzeb społecznych, intelektualnych aspiracji i kulturowej złożoności. Nie dość, że wspomniana złożoność kulturowa, odpowiedzialna za pluralizację tendencji formalnych w architekturze, uniemożliwia opracowanie jednolitego zestawu poglądów, które mogłyby być uznawane za uniwersalne niezależnie od miejsca ich aplikacji na kuli ziemskiej, to granice dyskursu architektonicznego podminowują suwerenność całej dyscypliny. Włączanie coraz to nowych nurtów myślowych wiedzy architekturę w stronę nowych rozważań, w kierunku paralel cybernetycznych, teorii systemów i wielu innych elementów, dotąd zupełnie nie kojarzonych z czymś encyklopedycznie definiowanym jako styk sztuki i techniki ukierunkowany na kształtowanie przestrzeni.

Odnieść można wrażenie, że wiele wątków konceptualizujących architekturę, jej oddziaływanie w przestrzeni, znaczenie jej postaci lub jej reprezentacji, to szlaki urywające się w gąszczu niewątpliwie intrygującym, pełnym treści, ale niekoniecznie możliwym do praktycznego wykorzystania i gubiącym ostrość postrzegania prawdziwych problemów, jakie architektura może i powinna rozstrzygać. Jako dyscyplina kształtująca swój zasób źródłowy pomiędzy wiedzą przynależną do nauk stosowanych a wiedzą generowaną przez praktykę (*practice-based knowledge* jako wynik działań określanych mianem *practice-based research*) ma pełne prawo korzystania z dorobku dyscyplin ścisłych czy humanistycznych, ale małe możliwości – teorię i narzędzia – by wiedzę z owych dyscyplin kształtować czy zastępować.

Wydaje się, że architektura powinna odnajdywać swoją podstawową rolę jako manifestacja aspektów społecznych i kulturowych tworzonej przez ludzi rzeczywistości. Że musi, niezależnie od teoretycznego meandrowania, nawet bardzo produktywnego i inspirującego, mierzyć się z powagą zadań tkwiących przed cywilizacją nie tylko dziś, ale widocznych w perspektywie przynajmniej najbliższych dziesięcioleci. Dlatego też dociekania dotyczące użyteczności architektury, jej społecznej akceptacji i odpowiedzi na potrzeby, responsywne (w odpowiedzi na obserwowalne tendencje kulturowe) kształtowanie potrzeb, jakie uświadamiają sobie odbiorcy architektury – to obszary, które uznałbym za pozbawione dostatecznego rozpoznania.

2. DEMIURG CZY SŁUGA

Rozpoczynany właśnie program implementacyjny testujący metodę AdLS jest wynikiem powrotu do korzeni – do podstawowego, materialnie definiowalnego zagadnienia skonstruowania przestrzennego nośnika dla treści, których artykulacji potrzebuje lokalna społeczność i które zamierza realizować w jak najlepszych jakościowo warunkach. Jakkolwiek abstrakcyjnie nie definiować znaczenia architektury, związek między architekturą jako pojęciem, jej formą, znaczeniem odczytywanym i nadawanym przez użytkowników lub projektantów, a społecznością odpowiedzialną za wytwarzanie zaprojektowanej przestrzeni ostatecznie sprowadzać się będzie do realnej, jeśli nie obiektywnej to z pewnością intersubiektywnej postaci, która będzie pochodną rzeczywistych zjawisk, a nie jakichkolwiek teoretycznych wehikułów myśli, symulacyjnych wprawek czy dedukcyjnych konstrukcji.

Ileokroć architektura uzyskuje materialną postać, jest to przecież rezultat wielu procesów, których kształtowanie niekiedy w swym zadufaniu zdaje się przypisywać sobie architekt. Forma przestrzeni jest jednak bardziej złożoną kreacją, w której architekt kierunkuje pewne – istotnie kluczowe – procesy, otrzymując ten przywilej wyłącznie w procesie konwencjonalnego lub społeczno-politycznego przyzwolenia, ograniczonego wieloma czynnikami, w tym technicznymi, technologicznymi, ekonomicznymi. To uświadomione uwarunkowanie powinno towarzyszyć architektowi każdorazowo, gdy próbuje na nowo rozważyć dylemat „demiurg a sługa”, gdy postuluje sprawczą rolę projektanta przestrzeni, gdy dzia-

łałość twórczą w jej wirtualnej, nieskrępowanej i zarazem hermetycznej postaci utożsamia z rezultatem oddziaływania ośrodków decyzyjnych, na które w większości nie ma żadnego wpływu, choć ma moc sprawczą kierowania rozwikływania określonych problemów i wspieraniem skuteczności ich rozwiązywania.

Niniejszy artykuł nie pretenduje do miana pracy rozstrzygającej powyższy dylemat, przypominać ma jednak o odpowiedzialności twórczej, która powinna wyrażać się prymatem rozstrzygnięć problemowych i ideowych (ale opartych o realne przesłanki) nad konceptualnymi i formalnymi¹.

3. PRACA Z LOKALNĄ SPOŁECZNOŚCIĄ

Koncepcja projektowania partycypacyjnego, w każdej ze swoich zróżnicowanych implementacji, nie była i nie jest pomyślana jako wyraz bezwzględnego podporządkowania architekta głosowi społecznemu. Postuluje zamiast tego partnerską relację w problemach, których złożoność i unikalność pretenduje lokalną społeczność (każdorazowo) do pełnienia roli kompetentnego i silnego swoim głosem (rozsądku) doradcy architekta, mającego swój udział we współdecydowaniu.

Społeczna partycypacja w projektowaniu jest więc formułą projektowania nie tyle zorientowaną na „spełnienie oczekiwań” lokalnej społeczności, lecz na zrozumienie jej potrzeb, odniesienie się do jej potrzeb tak kompleksowo, jak to tylko możliwe, wreszcie zainicjowanie dialogu, który pozwoli odbiorcom architektury zrozumieć, które wnioski architekt mógł uwzględnić, a które był zmuszony odrzucić. Jeśli za punkt odniesienia traktować społeczną (i materialną) odpowiedzialność architekta, to jest to po prostu formuła realizacji zadań kształtowania przestrzeni w sposób bezpieczny, przy okazji będąc też bezpieczną dla użytkownika i gwarantując znacznie wyższy stopień wpływu i rozumienia końcowego rezultatu przez odbiorców niezwiązanych z zawodem i niezorientowanych w teoretycznych niuansach architektury. Takie działanie koncentruje się na meritum zadania. Architektowi z kolei daje dostęp do wiedzy, której nie posiada i nie jest w stanie pozyskać ze skutecznego źródła – i choć problemem źródła jest jego subiektywizm, to same informacje poddane procesowi obiektywizacji stają się fundamentalnie ważne dla jakości rozwiązania projektowego².

Formuła społecznej partycypacji w cząstkowej postaci pojawiała się wprawdzie w praktyce architekta w ciągu historii³, ale podejście systemowe, uporządkowane wiąże się z eksperymentami i doświadczeniami skandynawskimi. Najpierw było to projektowanie kooperatywne (*cooperative design*) czy też badania aktywne (*action research*)⁴ w Norwegii, w latach 70., zainicjowane przez NJMF, później w latach 80. rozprzestrzeniające się w Europie *participatory design* oraz *user-oriented design*, dwa zbliżone metodologicznie nurty angażujące osoby nie związane z teoriami organizacji, teoriami systemów, systemami informatycznymi, czy też po prostu z daną niszą dyscyplinarną, mogące dać silnie pozytywne impulsy do rozwiązywania problemów aplikacyjnych. Równolegle w USA i Australii, także w latach 80., konstytuowano *co-design* (albo *cooperative design*, analogicznie, jak w krajach skandynawskich). Zgodnie z typologią zaproponowaną przez White partycypacja przyjmuje formy nominalne, instrumentalne, reprezentacji i transformatywne⁵. Trzeba tu zauważyć, że wszystkie modele projektowania partycypacyjnego, wykorzystujące niekiedy mieszane typu partycypacji, odnoszą się nie tylko do architektury i urbanistyki, ale do wielu dyscyplin (nauk) stosowanych, w szczególności do tych obsza-

¹ Por. dyskutowaną przez Russella rolę architekta. Russell (2010: 104-105).

² Granath (2001: 5).

³ Flor (2010: 6).

⁴ Spinuzzi (2005: 164).

⁵ White (1996: 7).

rów aplikacyjnych, w których udział systemów informatycznych w diagnozowaniu i wspomaganiu poszukiwania rozwiązań rozmaitych problemów jest znaczący.

Jak zauważa Spinuzzi, koncepcja partycypacyjna była wynikiem synergicznego połączenia dominujących wówczas w krajach północnej Europy trendów kojarzonych z ideami społecznej sprawiedliwości i wyrównywania szans poszczególnych klas – odbicie światopoglądu tamtych lat i postaw ciągle borykających się z upiorami marksizmu⁶ – z konstruktywnym podejściem do problemu rozszerzenia warsztatu projektanta i koncepcji projektanta-badacza. Tak należy bowiem postrzegać transformację pro-socjalnie zorientowanej praktyki projektowej w praktykę skupioną na szerokim rozpoznawaniu pola problemowego, w którym świadomie kształtuje się źródła wiedzy i uznaje się za ważny wkład także te formy wiedzy, które nie są ukształtowane w zdyscyplinowanej formie metody naukowej.

W aplikacji architektonicznej celem jest kreacja przestrzeni, której postać jest produktem procesu, w którym architekt i jego współpracownicy, a także inni uczestnicy procesu decyzyjnego, wykorzystują złożone elementy wiedzy. Zgodnie z klasyfikacją zaproponowaną przez Kaisera wiedzę (ogólną) należy rozumieć jako zasób informacji i umiejętności złożony z czterech komponentów: specjalistycznej wiedzy bazującej na nauce w danej dyscyplinie, wiedzy potocznej, umiejętności praktycznych oraz wiedzy nieartykułowanej⁷. Koniec XX wieku przynosi zatem zrozumienie tego, że w praktyce dyscyplin stosowanych konieczne są obserwacja, krytyczna ocena obejmująca walidację i włączanie elementów wiedzy nie pochodzącej koniecznie ze źródeł uprzednio zweryfikowanych zgodnie z metodą naukową (w ramach dyscypliny). Umiejętności praktyczne, nie będące sensu stricto wiedzą, ale odpowiedzialne za intuicyjną lub spontaniczną samoorganizację praktyki i kreatywne wykorzystywanie doświadczenia powiązanego z intuicją oraz wypracowanymi regułami bądź rutynami⁸ mogą być realizowane przez architekta autonomicznie, mogą poprawiać jakość procesu projektowego. Ale kluczowy element intuicyjnej lub empirycznie formowanej kognicji problemów kształtowania środowiska występuje w swojej rozwiniętej formie zawsze u zainteresowanych użytkowników przestrzeni, nie zawsze natomiast u architekta, któremu powierza się zadanie projektowe. To obecni lub przyszli użytkownicy danego środowiska przestrzennego mogą być źródłem i ekstensją dla budowanej przez architekta bazy – zarówno danych jak i kryteriów oceny. Oto czynnik uzasadniający posłużenie się metodami partycypacyjnymi, które od czasu ukształtowania pierwszej generacji metod skoncentrowanych na programowaniu wyewoluowały w kierunku metod angażujących maksymalnie społeczność użytkującą docelowo daną przestrzeń⁹.

Przełom XX i XXI wieku to ukonstytuowanie się grupy metod wykorzystywanych niezależnie, łącznie lub hybrydowo w projektowaniu architektonicznym. Znacząca część tych metod wprowadzona została do zasobu z praktyki, a nie dociekań stricte naukowych. Sanoff zauważa słusznie korelację między metodami, a ich rolą w zaawansowaniu procesu decyzyjnego (niekoniecznie w zakresie projektowanego obiektu), bowiem metody planowania strategicznego i wizualizacyjna ukierunkowane są na działanie przedingerencyjne, podczas gdy metod typu charrette czy akcyjnego poszukiwania rozwiązań względnie gier partycypacyjnych nie powinno się ze względów społecznych inicjować, jeśli nie mają doprowadzić do materializacji diskutowanych rozwiązań¹⁰. Z kolei odrębną rolę wyznaczyć należy ewaluacji w trakcie użytkowania obiektu (post occupancy evaluation,

⁶ Ibid. (164).

⁷ Kaiser (2000: 152-169).

⁸ Por. Dunin-Woyseth i Michl (2001: 6-7).

⁹ Z racji ograniczonego miejsca artykuł nie omawia krytycznie metod przedstawionych u schyłku XX wieku przez Sanoffa. Warto jednak zauważyć, że metody programowania obiektów architektonicznych, skupiające się najczęściej na uzyskaniu optymalnej struktury funkcjonalnej i funkcjonalno-przestrzennej były (i są) aktywnie użytkowane przez znaczące praktyki architektoniczne, by wymienić tu zespół Kaplana, McLaughlina i Diaza, czy też Claudilla, Rowletta i Scotta. Sanoff (1999: 3-8). Interesujący jest także wgląd w praktykę procesu decyzyjnego dużej firmy projektowej Helmut, Obata, Kassabaum (HOK), dobrze odzwierciedlający złożoność i wielowątkowość działań architektów. Ibid. (10-11).

¹⁰ Sanoff (2000: 37-101).

POE). Jest to bowiem proces referencyjnej analizy przypadku zrealizowanego, który może być punktem wyjścia dla optymalizujących przekształceń użytkowanej substancji lub dawać impulsy do wnioskowania w przypadkach analogicznych.

Projektowanie partycypacyjne jest narzędziem wewnątrznie złożonym, gdyż do zakresu zawodowego dokłada elementy interdyscyplinarne, niezbędne we właściwej implementacji partycypacji społecznej – rozumienie procesów społecznych, zagadnień psychologii środowiskowej, umiejętności w obszarze komunikacji społecznej i werbalizacji procesu projektowego¹¹, rozumienie politycznych i kulturowych aspektów funkcjonowania lokalnych społeczności¹². Próba rozpoznania tych problemów w rzeczywistym procesie stała się punktem inicjującym dla zaangażowania zespołu badawczego, mierzącego się z aktywnym społecznie tematem Centrum Lokalnej Społeczności¹³. Prezentowany tu materiał należy rozumieć jako raport stanu zaawansowania poprzedzony teoretyczną ramą referencyjną oraz metodologiczną propozycją struktury – metody autorskiej AdLS.

4. CENTRUM LOKALNEJ SPOŁECZNOŚCI JAKO LABORATORIUM

Centrum Lokalnej Społeczności (CLS) jest znakomitym przykładem obiektu ogniskującego specyficzne oczekiwania, uwarunkowania użytkowe i aspiracje lokalnej społeczności. Powoduje to, że temat ten nadaje się do modelowej aplikacji testowanych założeń autorskiej metody partycypacyjnej AdLS. CLS wypełnia – w zależności od kraju i tkanki kulturowej – zróżnicowane i wielorakie funkcje. Podstawową rolą centrum jest dostarczenie przestrzeni integracyjnej umożliwiającej funkcjonowanie społeczności w jej wielopokoleniowej strukturze. Obszary aktywności rozumiane w kontekście partycypacji społecznej, a zatem odzwierciedlania (częściowego lub całościowego – z metodologicznego punktu widzenia to bez różnicy) artykułowanej zbiorowo i negocjowanej postaci przestrzeni, obejmują sferę wyobrażeniową (imaginacja przestrzeni wyidealizowanej), sferę ideową, sferę funkcjonalną, sferę atrybucji i sferę materializacji. Sfera wyobrażeniowa odwołuje się do ewokowanego archetypu CLS, kształtowanego indywidualnie jako nierealny, niezdefiniowany do końca konstrukt, który jednakże będzie nieustającą referencją podmiotu (człowieka – odbiorcy uczestniczącego w procesie partycypacyjnym). Sfera ideowa będzie przywoływać oczekiwane wartości, niekoniecznie związane z obiektem w sposób bezpośredni. Odbiorca będzie raczej oczekiwał, że materializacja obiektu spełni określone ideowo cele i kryteria. Sfera funkcjonalna to pomyślane sposoby użytkowania przestrzeni zamkniętej obiektem CLS, we wszelkich możliwych wariantach uświadamianych sobie przez dowolnego członka lokalnej społeczności. Sfera atrybucji, to uczestnictwo i współkształtowanie tego, co ma manifestować wyobrażenia, wartości, kryteria lub inne założenia artykułowane lub niewypowiedzane dotąd przez przyszłych użytkowników przestrzeni. Atrybucja wiąże konkretne komponenty przestrzenne z elementami ideowymi lub ich interpretacjami – stanowi proces realizacji wspólnego formowania wykładni obiektów w przestrzeni i jest efektem kompromisu pomiędzy architektami a przyszłymi użytkownikami przestrzeni. Wreszcie sfera materializacji to ucieleśnianie obiektu architektonicznego i szczegółowe, fizyczne rozwiązania determinujące strukturę i formę architektury.

Pierwotnie partycypację orientowano na programowanie architektury i jej realizację skupiając wysiłek na sferze funkcjonalnej i materializacji. Jednak nieadekwatne odpowiedzi udzielane w tak uproszczonym dialogu, nie dające satysfakcjonujących wskazań dla niezbędnych do uwzględnienia procesów socjalizacji i rekreacji (np. w ujęciu towarzyskim),

¹¹ Barełkowski (2010: 134-135).

¹² Por. dyskusję Arnsteina na temat form partycypacji i pseudopartycypacji, w tym drugim przypadku będącej wynikiem czynników politycznych. Arnstein (1969: 217).

¹³ Zespół utworzony został z udziałem pracowników naukowych Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie (kierownik zespołu – R. Barełkowski) oraz Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy (L. Chlasta, Ł. Rosiak, P. Brzeziński, współpraca M. Jarząbkiewicz, A. Tuszyński). Zadanie realizowane jest w A4F LAB Katedry Architektury WBAiŚ UTP, gdyż dotyczy CLS zlokalizowanego w Bydgoszczy.

ujęcia właściwego imprintu kulturowego. Odbiciem owego imprintu staje się później wykonywana w CLS działalność kulturalna, edukacyjna, rozwijająca umiejętności i poziom wykształcenia uczestników) oraz aktywność obywatelska w jej zindywidualizowanych dla danego kraju, a nawet regionu akcjach społecznych, aktywnościach itp.

Ryc. 1. Pierwsze ze spotkań w ramach społecznej partycypacji, społeczność lokalna osiedla Wzgórze Wolności w Bydgoszczy. Foto: Ł. Rosiak

Fig. 1. The first meeting as an element of social participation, community of Wzgórze Wolności estate in Bydgoszcz. Photo: Ł. Rosiak

Architekt przyjmuje postawę badacza, prowadzącego dociekanie w ramach badania opartego na praktyce (*practice-based research*). Odrzuca zatem wszelkie aprioryczne wnioskowanie, jakie mogłoby się ujawniać wskutek uruchomienia wewnętrznej, opartej na dotychczasowych doświadczeniach analizie przesłanek projektowych. Formy partycypacyjne wprowadzają dodatkowe elementy badawcze¹⁴ – dialog z osobami niewykwalifikowanymi jako kreatywnymi uczestnikami procesu, skutkujący koniecznością wykształcenia odmiennych form komunikacji, a przede wszystkim charakterystycznego dla działalności badawczej określenia obszaru odniesienia, w tym platformy pojęciowej – ze wspólnym dla wszystkich uczestników i zrozumiałym zdefiniowaniem podstawowych pojęć używanych w toku formowania rozwiązania architektonicznego.

W analizowanym przypadku zespół badawczy występuje w interesującej roli – z jednej strony realizując proces projektowy z wykorzystaniem refleksyjnego podejścia do warsztatu architekta, w którym architekt traktuje powierzone mu zadanie per analogia do zadania badawczego, próbując najpierw zrozumieć determinujące to zadanie uwarunkowania

¹⁴ Por. Zeisel (2006: 48-59).

i ograniczenia, w tym ograniczenia własne¹⁵. Z drugiej strony zasadniczym przedmiotem badań jest partycypacja społeczna, ale u jej źródeł leży omawiany w tym artykule problem kształtowania sposobu komunikowania. Nie tylko aspekt partycypacyjny, ale i wymóg praktyki refleksyjnej przywołuje konieczność wprowadzenia dialogu między architektem a lokalną społecznością, który opiera się na werbalizacji przekazu projektowego¹⁶. Jest to również wypełnienie istotnego elementu cyklu pozyskiwania i konsolidacji wiedzy potrzebnej do formułowania prawidłowych wniosków w całym procesie projektowym¹⁷.

W tym kontekście prawdziwa odpowiedź na pytanie, czym jest CLS, to odpowiedź zindywidualizowana, bo będąca rezultatem nakładania się indywidualnych preferencji lokalnej społeczności, indywidualnych cech środowiska poddawanego przekształceniom (środowiska architektonicznego lub urbanistycznego) i architekta jako autora i podmiotu badającego, ale obciążonego immanentnym subiektywizmem. Konieczność dostosowywania do potrzeb konkretnej społeczności w konkretnych uwarunkowaniach lokalizacyjnych i społeczno-kulturowych indywidualizuje nie tylko ostateczną postać materialną architektury, ale i sam warsztat architekta (co musi być także przedmiotem planowania w ramach metody partycypacyjnej). Dylemat generowania rozwiązania w oparciu o dedukcję lub indukcję zostaje tu zastąpiony akumulacją wiedzy w procesie równoczesnego doświadczania – zdobywania wiedzy przez subiektywny i zorientowany na aspekty profesjonalne kontakt z przedmiotem projektu, pytania – zorientowany na rozpoznanie percepcji, doświadczeń i ewaluacji pochodzącej od przyszłych użytkowników przestrzeni, i badania – zorientowany na obiektywizację proces zdyscyplinowanej analizy poszczególnych czynników i produkowanych rezultatów w ich kontekście¹⁸.

5. STRUKTURA METODY AdLS

Autorska metoda Architektura dla Lokalnej Społeczności (AdLS) jest wynikiem krytycznej analizy procesu projektowego, rozpoznania struktury procesu decyzyjnego wpływającego na kształtowanie rozwiązań architektonicznych (uwzględniającego decyzje wiążące podejmowane przez podmioty działające poza zespołem projektowym) oraz, z konieczności wybiórczej, analizy porównawczej dostępnych modeli społecznej partycypacji i ich skuteczności w budowaniu dialogu między autorami projektu a partnerami projektantów – odbiorcami architektury. Będący w toku program badawczy jest ukierunkowany na weryfikację uformowanej metodyki postępowania w ramach procedur partycypacyjnych.

Współczesna praktyka architektoniczna, narzucająca wymóg dużej mobilności i zdolności adaptacyjnych dostosowujących praktykę do diametralnie różnych uwarunkowań tworzy dodatkowe uzasadnienie dla prowadzenia badań nad procesem rozumienia środowiska, w którym architekt ma za zadanie zaprojektować obiekt ingerujący w przestrzeń, przekształcić to środowisko. Nie jest to więc jedynie hermetyczna relacja między projektantem a lokalną społecznością, a wkład do warsztatu projektowego pozostawiający trwałe korzyści związane z odkrywaniem mechanizmów społecznych i psychologicznych (odnoszonych do jednostki) determinujących percepcję poszczególnych osób korzystających docelowo ze skutków wdrożenia procesu projektowego.

CLS jest przypadkiem szczególnym, gdyż odwołuje się do integracji lokalnej społeczności na jej własnych, autonomicznie ustanawianych warunkach. Do standardowych kryteriów projektowanej architektury, które można by określić jako współczesną reinterpretację witruwiańskiej triady¹⁹, dopisać należy zapewnienie długoletniej aktywności kulturowej,

¹⁵ Por. Schon (1983: 310). Schon wskazuje dokładnie, że uświadomienie sobie ograniczeń daje podmiotowi możliwość twórczego wykorzystania tych ograniczeń do rozwiązania problemu.

¹⁶ Ibid. (295).

¹⁷ Por. koncepcję cyklu przyswajania wiedzy Kolba i powiązaną z nią dyskusję. Kolb (1984: 41).

¹⁸ Por. Norsworthy (2004: 7).

¹⁹ Piękno i spójność artykulacji formy, trwałość definiowana w perspektywie długofalowej powiązana z efektywnością technicznego, materiałowego i energetycznego funkcjonowania, użyteczność odpowiadająca niemożli-

ujmowanej – jak użyteczność – w osi czasu²⁰, co nie wyklucza znaczenia oceny innych elementów. Odbiór architektury i jej ocena, z racji specyfiki określenia jej adresata, skłania do wniosku, że zapewnienie pozytywnej realizacji cech kluczowych nie jest możliwe bez aktywnego współdziałania uczestników procesu projektowego – członków lokalnej społeczności. Nie można określić prawidłowo idei i funkcji CLS bez samych zainteresowanych – użytkowników. Z drugiej strony nie można zapewnić kontroli nad innymi cechami obiektu – nad aspektem ponadczasowości niektórych rozwiązań czy też nad architektoniczną koherencją – bez autorskiego udziału ekspertów, jakimi w tym procesie jawić się mają architekci. W tym ujęciu partycypacja projektowa mieści się gdzieś pomiędzy opartą na reprezentacji a transformatywną²¹.

Metoda AdLS przyjmuje do testowania w realizacji projektu CLS szkielet organizacyjny obejmujący fazę wspólnego programowania, badań rozpoznawczych, aktywności projektowo-partycypacyjnych, krystalizowania rozwiązań i jego finalizacji. AdLS to metoda integracyjna, hybrydowa, jej struktura jest wielotorowa i ma za zadanie uwzględnić możliwie szeroki zakres czynności objętych procesem projektowym w jego podstawowym, koncepcyjnym etapie, a także w jego technicznej implementacji. Spośród szerokiego wachlarza możliwości metoda uwzględnia zarówno procedury aktywne – partycypacyjnej analizy bezpośredniej, charrette design, jak i pasywne (bierne) – wywiady i kwerendy prowadzone pośród odbiorców, ankietowanie.

Zasadnicze cele metody – w jej partycypacyjnym aspekcie – wskazuje się jako następujące zadania:

- wykształcenie metody skutecznych przybliżeń w procesie projektowym, wymagającej podejmowania decyzji cząstkowych nie ograniczanych postacią skończonej propozycji projektowej,
- odzwierciedlenie potrzeb użytkownika w możliwie najpełniejszym stopniu dzięki intensyfikacji pozyskiwania opinii zasadniczych i uzupełniających do poszczególnych propozycji projektowych,
- umożliwienie cechowania architektury przez osoby nie związane profesjonalnie z zawodem, lecz związane emocjonalnie z miejscem objętym projektowaniem oraz projektowanym obiektem,
- uzyskanie możliwie najwyższego stopnia kontroli nad procesem wyboru, w którym poszukiwane są kompromisy między: użytkowaniem a ograniczeniami miejsca, formą a budżetem, jakością materiałową a budżetem, potencjalnie także innymi czynnikami.

Zasadnicze sposoby realizacji metody polegają na intensyfikacji kontaktu z użytkownikami poprzez szeroki wachlarz technik ich aktywizacji w procesie projektowym, wspólne (zespół-użytkownicy) kształtowanie rozwiązań programowych, określających profil funkcjonalny obiektu oraz jego powiązania z terenem (okolicą), wspólne kształtowanie rozwiązań kierunkujących poszukiwaniu formalne, czy wspólne określanie decyzji o znaczeniu finansowym odnoszące się do poszukiwania rozwiązań kompromisowych (np. jakość materiałowa a budżet).

W aspekcie partycypacyjnym wyznaczono także główne etapy realizacji metody.

1. Przygotowanie do wykonania koncepcji obejmujące rozpoznanie preferencji – w tym także uformowanie wspólnego języka wymiany informacji (badania rozpoznawcze)²²,

---

wym do przewidzenia zmianom społecznym, a więc rozszerzająca ów atrybut od momentu „teraz” do ciągu „od teraz na co najmniej X lat”.

²⁰ Barełkowski (2007: 274-278).

²¹ Por. White, Op. cit. (1996: 7).

²² Por. wątpliwości zgłoszone przez Granatha. Op. cit. Granath (2001: 5).

2. Ideowe oprogramowanie projektu i procesu projektowego (to jest to, co ma wyrażać architektura), poprzedzone partycypacyjną analizą bezpośrednią (tryb dyskursywny i refleksyjny),
3. Określenie wiążących kryteriów – konsekwentnie utrzymywanego konsensusu dot. pryncypiów projektowych oraz kryteriów oceny i ich hierarchii na podstawie porozumienia stron procesu projektowego (element programowania oraz aktywności projektowo-partycypacyjnych na dalszych etapach procesu),
4. Opracowanie wariantowych koncepcji > poszukiwanie rozwiązań eksplorujących temat (niekoniecznie realistycznych) – tzw. wehikułów wyobraźni służących do testowania tez roboczych (wczesna faza krystalizowania rozwiązań),
5. Warsztaty finalizujące czyli dwudniowa szareta (*charrette design*)²³ z udziałem użytkowników (późna faza krystalizowania rozwiązań),
6. Opracowanie finalnej koncepcji (finalizacja rozwiązań).

Dla autorów projektu, czyli dla zespołu badawczego powyższe nakładać będzie obowiązek odzwierciedlenia we własnych czynnościach rozszerzonych lub odmiennych postaci opracowań, względnie modyfikacji działań projektowych. W ramach przygotowania materiałów objaśniających, prowadzących odbiorców projektu przez proces, jest takie uformowanie prezentacji (prezentacje multimedialne), które w dedykowany i łatwo przyswajalny sposób pozwalają na budowę stosownych form komunikacji – zapoznanie lokalnej społeczności z elementarnymi komponentami języka profesjonalnego z jednej strony, a uproszczenie i prawidłowa translacja przekazu architektonicznego z drugiej. Ten element będzie musiał działać także później, w następnych fazach obejmujących udział społeczny, także po to, by architektom umożliwić korzystanie z wiedzy nieartykułowanej, to znaczy by ją skutecznie wydobyć od partnerów nie związanych z profesją²⁴. Przeprowadzanie spotkań wstępnych z lokalną społecznością musi być realizowane w oparciu o dostosowane materiały, dostępne dla szerszego – niż zwykle przy pracy architekta – gremium odbiorców. Określenie celów i pryncypialnych kryteriów wspólnej oceny projektu wymaga z kolei zbudowania logicznego powiązania idei, jej architektonicznej manifestacji (abstrakt formy jako prezentacja określonej idei) z konkretyzacją w postaci formy architektonicznej – docelowej materializacji. Wybór kryteriów, po odpowiednim przygotowaniu, wymaga demokratyzacji procesu, co może być zapewnione przez ankietę²⁵.

Przygotowanie projektu i koncepcji wstępnej ma cechy analogiczne do dowolnego generycznego procesu projektowego, jednak forma koncepcji, sposób jej objaśniania oraz program funkcjonalny stanowiący odbicie diskutowanych elementów muszą nosić znamiona specyficzne dla partycypacji. Budowanie wzajemnego zaufania, a także konieczność docierania z sygnałem do możliwie szerokiego grona odbiorców i współdecydentów skłania do budowania przekazu w wielowątkowy sposób – oprócz tradycyjnych form artykulacji projektu pojawiają się tu formy książeczek lub folderów, proste objaśnienia i przede wszystkim odwołania do przeprowadzonych wcześniej konsultacji i badań, w tym ankiet²⁶. Konsultacje i szarety są aktywnym sposobem kształtowania wspólnie wypracowanego rozwiązania. Są one wpisane w proces, jednak ich uruchomienie nastąpi z chwilą prezentacji koncepcji. Praca nad rozwiązaniem wymaga uformowania ziarna projekto-

²³ Pierwsze dwie ankiety zostały już sporządzone, a jej wyniki przygotowano do odrębnej publikacji. Ankietą pierwszą była wstępny rozpoznaniem idei i podstawowych założeń, jakie lokalna społeczność wiąże z realizowanym CLS. Druga natomiast rozpoznawała potrzeby użytkowe i podstawowe założenia co do cech architektonicznych. Ankiety przygotował zespół badawczy pod kierunkiem R. Barełkowskiego (udział L. Chlasta, K. Barełkowska, Ł. Rosiak), a wyniki opracował Ł. Rosiak.

²⁴ Luck (2003: 534-535). Por. także Sanders (2002: 3).

²⁵ *Charrette design* są niekiedy zwane również sesjami wizualizacyjnymi (*visioning sessions*), przy czym wizualizacja nie jest tu celem samym w sobie, prezentacją, lecz środkiem dialogu, sposobem artykułowania procesu dochodzenia do rozwiązania. Meyer (2011: 29).

²⁶ Por. rozważania Luck o problemach w kształtowaniu dialogu – zwłaszcza o wypracowywaniu wspólnego stanowiska w grupach o złożonej społecznie strukturze. Luck, Op. cit. (2003: 529-533).

wego (kernel), co następuje przez opracowanie koncepcji próbkujących. Trzy alternatywne koncepcje²⁷ stanowią referencję – nie są pomyślane jako koncepcje docelowe, lecz sprawdzające preferencje odbiorców. Na ich podstawie odbiorcy mogą (mają) wskazać pożądane cechy (odwołując się do abstraktów, co do których zgodzono się uprzednio), jakie ma spełniać koncepcja docelowa. Silna zgodność jednej z koncepcji załączkowych może oczywiście skutkować jej implementacją, ale nadal jest to koncepcja surowa, materiał do dalszej obróbki. Kontrybucja trzech pierwotnych koncepcji tworzy zatem ziarno projektowe, które dojrzewa w toku konsultacji projektowych i ostatecznie, po procesie ostatecznego formowania w postaci szarety, zostaje opracowane jako projekt wyewoluowany, docelowy.

Komentarza wymaga partycypacyjna analiza bezpośrednia, przez którą należy rozumieć zarówno wspólne konsultacje stron determinujących kształt CLS, jak i ustalanie zakresów zaangażowania lokalnej społeczności w konkretne działania przygotowujące projektowanie lub z projektowaniem powiązanych. Ideą jest wciągnięcie lokalnej społeczności w aktywne współdziałanie, by jej członkowie mogli poczuć się częścią zespołu i odeszli od uproszczonej postawy recenzentów wyłącznie oceniających podsuwane propozycje. Daje to dodatkową korzyść związaną z uświadomieniem społeczności stopnia złożoności problemu projektowego i przekonanie o kompetencyjnym primacie procesu decyzyjnego realizowanego w porozumieniu z użytkownikami, w którym wybory materiałowe, wybory związane z detalami generowanymi w oparciu o lokalną społeczność, wybory jakościowe, czy inne niezbędne z punktu widzenia zespołu projektowego muszą być zawsze wyborami odpowiedzialnymi, wspartymi wiedzą ekspercką, wyczyszczonymi z ambicjonalnie forsowanych (przez bardziej prominentnych członków lokalnej społeczności) elementów.

W ramach warsztatu realizacji metody AdLS i w jej hybrydowy charakter wpisano więc następujące elementy:

- interaktywne programowanie architektury,
- wielostopniową procedurę analizy bezpośredniej z współudziałem użytkowników,
- ankietowanie,
- sesje wspólnego projektowania – charrette design,
- rozproszony kolektywny proces decyzyjny,

równocześnie ustalając możliwość włączenia dodatkowych form partycypacyjnych, o ile ich potrzeba wyłoni się w trakcie realizacji zadania.

6. ZAMIAST PODSUMOWANIA – PRZYCZYNEK DO DYSKUSJI

Dotychczasowy, wczesny etap testowej implementacji metody AdLS już teraz pokazuje trudności związane z realizacją satysfakcjonującej formy społecznej partycypacji. Problemem staje się stworzenie porozumienia, w którym nie tyle chodzi o wzajemne zaufanie (które, póki co, udaje się formować prawidłowo), lecz o chęć artykułowania własnych poglądów na forum publicznym. Ten zasadniczy problem związany ze zdolnością do skutecznego umotywowania uczestników procedury partycypacyjnej do tego, by wypowiedzieli się w swoich sprawach, napotyka na silną blokadę psychologiczną, znaną w źródłach literatury, związaną albo ze zdolnością do werbalizacji własnych poglądów, albo też z powyższym, wynikającym z braku odwagi ich publicznej prezentacji²⁸. Innym problemem okazuje się być rozdzwitek między poziomem konsultacyjnym, w ramach którego występują zjawiska charakterystyczne dla agregacji poglądów osób o zbliżonym profilu społecznym (np. wieku), motywowane często siłą impulsu potwierdzającego przynależność do grupy społecznej stawianą ponad ukrywaną potrzebę wypowiedzenia prawdzi-

²⁷ Może być ich więcej, ale w omawianym przypadku przesadzono o trzech propozycjach.

²⁸ Op. cit., Luck (2003: 532-533).

wego stanowiska²⁹, a poziomem ankietowym, w którym obserwuje się znaczniejsze rozproszenie głosów³⁰.

Zespół badawczy, przygotowany na te znane ze źródeł trudności, musi adaptować się do polskiej specyfiki, w której ciągle niedostateczna jest jeszcze świadomość ważności inicjatyw oddolnych (typu *bottom-up*), w których następuje rzeczywista atrybucja kompetencji i w których udział daje rzeczywisty wpływ na kształtowanie decyzji, w tym konkretnym przypadku długoterminowej decyzji inwestycyjnej skutkującej powstaniem obiektu o oddziaływaniu kulturowym. Podstawowym problemem jest więc jakość postaw obywatelskich i świadomości współodpowiedzialności za wspólne dobro oraz podmiotowości społeczeństwa, dla którego podmioty udostępniające dobra do gospodarowania mają wyłącznie czasową legitymację, na dodatek udzieloną przez to społeczeństwo.

Podjęty przez nasz zespół wysiłek wymaga więc, podczas następnych konsultacji, projektowanych niemalże ad hoc form aktywizacji osób reprezentujących lokalną społeczność. Teraz, gdy załączkowe projekty mają się pojawić na deskach stołów konferencyjnych, jakość wymiany informacji będzie jeszcze istotniejsza.

Niniejszy artykuł, stanowiący raport ze stanu zaawansowania badań, wskazuje obszerne pole aktywności projektanta pokazującego – w przekonaniu zespołu – ważną społecznie rolę moderatora (facilitator), odbudowującego autorytet zawodu architekta, zmarnotrawiony w bezproduktywnych niekiedy postawach akceptacji wadliwego systemu – takiego, w którym pojęcie architektury nie wiąże się z systemem wartości, bądź w którym każda wartość jest relatywna i determinowana kaprysem autora, systemu, który do dziś nie wypracował samooczyszczającego mechanizmu samokrytycyzmu wewnątrzśrodowiskowego odrzucającego reguły koterii. Tak oto sonda zapuszczona na obszar społecznej partycypacji ukazuje nam problemy metodologiczne, zdawałoby się akademickie, odległe od praktyki, jako ściśle w niej osadzone, dotyczące wielu wrażliwych kwestii, w tym jakże ważnej i potencjalnie odległej, jaką jest etyka zawodu architekta.

PROBLEMS OF THE IMPLEMENTATION OF PARTICIPATORY DESIGN IN POLAND

1. INTRODUCTION

Theory of architecture is currently in a very difficult position, unable to clarify the paradigm reflecting the integrated social needs, intellectual aspirations and cultural complexity. Not only that the complexity being the result of cultural pluralism is responsible for multiplying formal trends in architecture, that it made impossible to develop of unified set of ideas that could be considered universal values, the boundaries of architectural discourse undermine the autonomy of the whole discipline. The inclusion of more and more new concepts leads architecture towards new considerations, towards cybernetic parallels, systems theory, and many other elements, previously not associated with the synthesis of art and technology focused on the quality of space, so often defined as definition of architecture found in encyclopaedia.

One can have an impression that many threads that conceptualize architecture, its impact on space, the significance of its form or its representation, are misleading trails cut short by a thicket of certainly intriguing, but not necessarily possible to be used in practical terms and losing the sharp perception that destroy of the real problems that architecture

²⁹ Ibid. (527-528).

³⁰ Op. cit., Sanoff (2000: 22).

can and should settle. As the discipline with its resource located between knowledge derived from applied sciences and the practice-based knowledge generated by architectural applications, it has the full right to use the achievements of exact sciences and humanities, but little scarce mechanisms and abilities – in the theory as well as in its instrumentarium - to be as forceful to reshape or even replace the knowledge within these disciplines.

It seems that the architecture should rediscover its primary role as a manifestation of social and cultural aspects of human-created reality. Regardless of the theoretical mending, sometimes even very productive and inspiring, it must deal with problems faced by the civilization not only today, but in the visible perspective-of at least next few decades. Therefore, investigations on the usefulness of architecture, its social acceptance and ability to provide appropriate answer to the needs, responsive (in context of observable cultural trends) shaping of requirements, realized by the recipients of architecture - these are the areas that I would consider to be devoid of adequate diagnosis.

2. DEMIURGE OR SERVANT

A recent implementation of the program to test the AdLS method appears to be the to the roots - the basic task, materially represented by the construction of conceptual vessel for the content that local community needs to articulate and that it intends to implement in the best conditions available. Despite the ability to define the architecture in an abstract way, the relationship between architecture as a notion, its form and meaning, readable and transmitted by users or designers, and the community responsible for the materialization of designed space will be finally reduced to the real, the objective or at least inter-subjective form that will be derived from real phenomena, not any theoretical approaches, speculative simulations or deductive constructs.

Whenever architecture obtains material form, it is after all the result of many processes which sometimes an architect, in his conceit, claims to substitute them. The form of space, however, is a more complex creation, in which architect defines some – Indeed fundamental – processes, receiving this privilege exclusively on the basis of conventional and socio-political acquiescence, limited by the numerous factors, including technical, technological, economic ones. This conscious conditioning must constantly accompany an architect when he tries to reconsider the dilemma "demiurge or servant", when he postulates his causal role in shaping of space, when creativity in its virtual, unrestrained and at the same time hermetic record forgetting he has no or meaningless influence on authorities' decision-making. An architect has some power to provide solutions and support the effectiveness, but this cannot be extended to substitute decisions, usually made elsewhere.

This article is not a definitive work solving the dilemma, it is rather intended to recall the issue of the responsibility within creativity, which should privilege problem solutions and re-coding ideological content (based on real evidence) over the conceptual and formal components³¹.

3. WORKING WITH THE LOCAL COMMUNITY

The concept of participatory design in each of its different implementations, was not and is not intended as an expression of absolute subordination of an architect to *vox populi*. It advocates instead for a partnership in the problem solving, in which complexity and uniqueness makes local community (each time) an ideal, competent advisor with strong and reasonable support in both design process and decision-making.

---

³¹ C.f. role of the architect as discussed by Russell. Russell (2010: 104-105).

Social participation in the design is therefore not so much the design formula orientated to "meet expectations" of the local community, but to provide understanding of its needs, a reference to its requirements as comprehensive as possible, and finally to initiate dialogue that will allow the recipients of architecture to understand which wishes an architect could take into account, and which he was rightfully forced to reject. If social (and material) responsibility of an architect is treated as a reference point, it is simply a safe formula of performing architects' tasks within design process, simultaneously making it safer for the customer and ensuring a much higher degree of understanding and of the influence on the outcome by recipients unrelated to the profession and disoriented in theoretical, nuances of architecture. This action focuses on the core concepts of the task. It grants an architect the access to knowledge, which he does not have and which is unavailable to him from another source. And while the problem of this source is its subjectivity, the architect's capacity to objectivize it fundamentally influence the quality of design solution³².

The formula of partial social participation appeared in architectural practice in the course of history³³, but organized, systemic approach is connected to experiments and experiences performed in Scandinavian countries. First was cooperative design or action research³⁴ in Norway, in the 70s, initiated by NJMF. Later, in the 80s participatory design and user-oriented design spreaded in Europe. These two methodologically similar trends involved people not associated with the theories of organizations, theories of systems, information technology systems, or simply other disciplinary area, appeared to deliver strong and positive impulses to solve architectural problems. Simultaneously in the USA and Australia, also in the 80s, co-design (or cooperative design, analogically, as in the Nordic countries) was founded. According to the typology proposed by White participation takes one of the three nominal forms, instrumental, representational or transformative³⁵. It should be noted that all models of participatory design, sometimes applying mixed type of participation, not only relate to architecture and urban planning, but to many applied disciplines (sciences), in particular those applications, in which the share of information systems assisting in diagnosis and support of the search for solutions to various problems is significant.

As Spinuzzi noted, concept of social participation was the result of a synergistic merge of trends once prevailing in the countries of northern Europe, associated with the ideas of social justice and equal opportunities for individual classes - a reflection of the world view of the time and attitudes of those years still struggling with demons of Marxism³⁶ - with constructive approach to the problem of the extension of architect's instrumentarium as well as the concept of designer-researcher. So it is to be seen the transformation of pro-socially oriented design practice should be seen to evolve into the practice focused on the broad recognition of problem in which sources of knowledge are consciously selected and shaped, and other modes of knowledge not recognized as generated by disciplined scientific method are considered to be important contributions to the process.

In architectural implementation, the aim is the creation of architectural space, the form of which is the product of a process in which the architect and his/her team, as well as other participants, use complex elements of knowledge in their decision-making process. According to the classification proposed by Kaiser general knowledge should be understood as a resource combining information and skills, consisting of four components: expertise knowledge based on disciplinary science, common knowledge, practical skills and tacit knowledge³⁷. Therefore the end of the twentieth century exposes the necessity to understand that, in practice of applied disciplines it is compulsory to follow observation, critical

---

³² Granath (2001: 5).

³³ Flor (2010: 6).

³⁴ Spinuzzi (2005: 164).

³⁵ White (1996: 7).

³⁶ Ibid. (164).

³⁷ Kaiser (2000: 152-169).

evaluation and incorporation of non-science-based elements of knowledge. Practical skills, being not knowledge in the strict sense, are responsible for intuitive or spontaneous self-organization of creative practice and use of experience associated with rules or routines³⁸ and thus can be performed autonomously by the architect, as well as improve the quality of the design process. But the key element of the intuitive or empirical cognition of environmental issues emerges within minds of involved users of space, not necessarily within the mind of designing architect performing, entrusted with the task. Present or future users of the built environment can be a source and an extension for architect's database – gathering both data and evaluation criteria. This is a justifying factor to use participatory methods, expanding its use from the formation of the first generation application focused on programming architecture to complex involvement of community members, with more thorough contribution to the process³⁹.

The turn of the 20th century brings the constitution of group of methods used independently, jointly or in hybrid mode within the architectural design. A significant part of these methods has been introduced directly from the practice, not strictly scientific inquiry. Sanoff rightly notes the correlation between methods and their role in the advancement of the decision-making process (not necessarily in relation to designed object), because the methods of strategic planning and visualization are directed to the pre-intervention activities, while the charrette-methods, action research or participatory games solution should not be initiated if they do not lead to the materialization of solutions to be discussed for social reasons⁴⁰. The distinct role of post occupancy evaluation (POE) should also be noticed. It is a reference case analysis process of realized example which can be the starting point for optimizing the transformations of use of the substance or provide basis for comparative analyses applied to analogous cases.

Participatory design is an internally complex tool, adding interdisciplinary elements indispensable in the proper implementation of social participation – the understanding of social processes, issues of environmental psychology, skills in the area of social communication and verbalization of the design process⁴¹, understanding of political and cultural aspects of life of local community⁴². The attempt to resolve these problems in the actual performance has become a starting point for the involvement of the research team, aiming to process socially active theme of Local Community Centre (CLS)⁴³. Work presented herein should be understood as report in progress preceded by the theoretical referential frame and proposal of methodological structure – the author's method of AdLS.

4. LOCAL COMMUNITY CENTRE AS A LABORATORY

Local Community Centre (CLS) is a perfect example of the object focusing specific aspirations and utilitarian expectations of the local community. It makes this particular subject

---

³⁸ C.f. Dunin-Woyseth i Michl (2001: 6-7).

³⁹ Limited size of the article makes it impossible to go through Sanoff's critical analysis of methods presented at the turn of 10th century. It is worth noting however, that architectural programming methods, focused on achieving optimal functional scheme and functional-spatial volume were (and are) actively used by many professional practices, to give some examples Kaplana, McLaughlin and Diaz team, or Claudill, Rowlett and Scott. Sanoff (1999: 3-8). An insight into decision-making proces of large architectural company Helmut, Obata, Kassabaum (HOK) is also interesting, well reflecting the complexity and multithreadedness of architectural research in design. Ibid. (10-11).

⁴⁰ Sanoff (2000: 37-101).

⁴¹ Barekowski (2010: 134-135).

⁴² C.f. Arnstein's discussion on participation or pseudo-participation forms, in the latter being the result of political influences. Arnstein (1969: 217).

⁴³ The team has been composed of academic tutors and cooperating personnel from West-Pomeranian University of Technology in Szczecin (head – R. Barekowski) and University of Technology and Life Sciences in Bydgoszcz (L. Chlasta, Ł. Rosiak, P. Brzeziński, cooperation M. Jarząbkiewicz, A. Tuszyński). The task is performer in A4F LAB in the Department of Architecture WBaiłS UTP, while it focuses on designing CLS located in Bydgoszcz.

suitable for the application of model assumptions aimed to test author's participatory method of AdLS. CLS fills – depending on the country and cultural context – diverse and multiple functions. The primary role of the center is to provide a space to allow the activities of community, acknowledging its multigeneration structure. Talking about social participation one may find areas of activity reflecting (partial or full - from a methodological point of view is no difference) shape of architectural space, articulated and negotiated collectively including its imaginary component (imagination of idealized space), ideological component, the component of functional attribution and the area of materialization. Imaginative sphere refers to the evoked archetype of CLS, referred to as unreal, undefined construct, which nevertheless will provide constant reference for a subject – man (the recipient of participatory process). Ideological sphere will define the expected values, not necessarily associated with an object in a direct way. The recipient will rather expect that the materialization of the object will fulfill ideological objectives and criteria. Functional sphere will define intended variety of uses of the space confined by the architecture of CLS, in all possible imagined variants expressed or thought by the member of local community. Sphere of attribution refers to the form manifesting ideas, values, criteria, articulated or tacit assumptions. Attribution connects specific spatial components with their ideological interpretations – it is the process of implementation of the joint interpretation of objects in space, and is the result of a compromise between the architects and the future users of space. Finally, the sphere of materialization is the architectural embodiment of the object, detailed physical solutions responsible for creation of particular structure and form of architecture.

Originally participation was oriented to architectural programming and its implementation building the discourse with community focused on function and form of materialization. However, this simplified approach brought simplified and inadequate answers, and the results were evaluated as unsatisfactory and unable to distill the indicators of non-redundant processes of socialization and recreation, proper recognition of the cultural imprint. A reflection of that imprint becomes later exhibited by the CLS activities: cultural, educational, developing both skills and level of education of the participants. Also it is manifested by active citizenship in its performance customized by the national, sometimes regional specificity, etc.

Architect becomes a researcher, conducting inquiry in the practice-based research. Therefore he rejects any a priori applications, which could be revealed by the analysis of design premises, based on previous experience. The forms of participation introduce additional elements of research⁴⁴ – dialogue with those unskilled still treated as creative participants of the process, which results in compulsory development of different forms of communication, particularly determining the reference area, including platform of notions. It provides common to all participants and understandable definitions of the basic concepts used -in the course of formation of architectural solutions.

In described case, the research team plays the interesting part – on the one hand it performs the design process using a reflective practice approach, in which the architect parallels design task with research task on an analogy basis, trying to understand determining conditions and restrictions, including architect's limitations⁴⁵. On the other hand, the essential object of the research is social participation, but at its origins the issue of the communication of design. Not only the participatory aspect, but requirements of reflective practice bring forth the necessity to moderate the dialogue between architects and local community, a dialogue based on the verbalization of design process⁴⁶. It is also an impor-

---

⁴⁴ C.f. Zeisel (2006: 48-59).

⁴⁵ C.f. Schon (1983: 310). Schon notices precisely that understanding limitations gives an individual additional creative powers to use these limitations to one's benefit in solving the problem.

⁴⁶ *Ibid.* (295).

tant fulfillment of acquisition and consolidation cycle of knowledge needed to formulate correct conclusions throughout the design process⁴⁷.

In this context, the true answer to the question, what the CLS is, the individualized answer. It is the result of the imposition of the individual preferences of local community, the individual features of transformed environment (architectural or urban environment) and the architect as an author and a subject conducting the research, but contaminated by inherent subjectivity. Necessary customizations to the needs of specific communities in specific location and particular socio-cultural conditions makes the final architectural form highly individualized, and at the same time the architect's performance and routines (which must also be subject to planning in the context of participatory methods). The dilemma whether to generate solutions based on deduction or induction is replaced here by the accumulation of knowledge in the process of simultaneous experience – learning from both subjectivity-oriented and professionally-oriented approach to designed object, questions – adjusted to recognize perception, experience and evaluation patterns of future users, and research – the process of objectivization of analysis of many specific factors and produced results⁴⁸.

5. STRUCTURE OF METHODS ADLS

The author's method Architecture for the Local Community (AdLS) is the result of a critical analysis of the design process, the identification of structure of decision-making process affecting architectural solutions (taking into account the decisions that are binding for architects, but are generated by external bodies) and selective (due to its nature), comparative analysis of models of social participation and their efficiency in building dialogue between designers and their partners – recipients of architecture. Research program in progress is focused on verification of proposed within participatory procedures.

Contemporary architectural practice, which imposes a requirement of high mobility and adaptability adjusting practice to radically different constraints creates an additional justification for the research on the understanding of the environment in which the architect designs an object transforming the space and the environment. This is not only the exclusive relationship between designer and local community, it is a contribution to the design workshop permanently transforming the practice as a result of associated social and psychological mechanisms (referred to individual person) determining people's perception of implementation effects of the design process.

CLS is a special case, since it refers to the integration of the local community on its own, autonomously defined conditions. Standard criteria of designed architecture, which could be associated with contemporary reinterpretation of the Vitruvian triad⁴⁹, are expanded by the addition of ability to generate long-term cultural use, seen – as *utilitas* – in a temporal reference⁵⁰. It does not exclude the importance of evaluation of other elements. The reception of architecture and its evaluation, due to specific assignment of its addressee, encourages to conclude that performing the object to conform its key features is not possible without the active cooperation of participants in the design process – members of the local community. Any architect is unable to determine the ideas and functions properly without the feedback from CLS future users. On the other hand, it is not possible to seize control over conforming other feature-related requirements – the timeless aspect of some of the solutions or the architectonic coherence – without professional, expertly ar-

---

⁴⁷ C.f. the concept of knowledge acquisition scheme by Kolb and related discourse. Kolb (1984: 41).

⁴⁸ C.f. Norsworthy (2004: 7).

⁴⁹ Beauty and coherence of articulated form, durability defined in long-term perspective connected to technical efficiency, material and energy related performance, utility corresponding to social changes impossible to track and anticipate, thus extending the attribute from „now” to the string „from now at least for X years”.

⁵⁰ Baretkowski (2007: 274-278).

chitect's involvement. In this perspective, participatory design can be located somewhere between representation-based and transformative participation⁵¹.

AdLS method tests CLS project processing by proposing skeletal organization scheme of joint programming phase, exploratory research, participatory design activities, compilation of solutions and their finalization. AdLS is hybrid, integrative method, its structure is multi-threaded and is designed to take into account the wide range of possible activities affected by the project in its fundamental, conceptual stage, as well as in its technical implementation. Among the wide variety of possibilities method incorporates both active processes – direct participatory analysis, design charrette, and passive processes – interviews and queries processed among users, surveys.

The principal aims of the method – in the participatory aspect – can be indicated as following tasks:

- development of method of efficient approximations in the design process, requiring partial decision-making that should not hamper or limit design proposals,
- optimization of fulfillment of user's needs through intensification of acquisition of opinions, both primary and supplementary, to individual project proposals,
- enabling of characterization of architecture by persons not related professionally to architecture, but connected emotionally with re-designed place and designed object,
- obtaining the highest possible degree of control over the selection process, in which the compromises are required: between the use and limitations of space, form and budget, material quality and budget, potentially also other factors.

The method application consists of the intensification of contact with users through a wide range of interactive techniques in the design process, mutual (team-users) shaping programmatic solutions to determine utility and functional connections to the area (surroundings), joint formation of architectural body of an object or common decisions related to financial implications being the result of selected design solutions, usual source of compromises (eg. between material quality and budget).

In participatory aspect the main steps of method implementation have been assigned.

1. Preparation for the conceptual design including the identification of preferences – among others, the formation of a common language for information exchange (pre-evaluative research)⁵²,
2. Ideological programming of design and design process (what architecture is going to express), preceded by direct participatory analysis (discursive and reflective mode),
3. Determination of binding criteria - consistently maintenance of consensus concerning principles of design and evaluation criteria including their hierarchy based on mutual agreement of all participants of the design process (programming element and element of design-participatory activities in the later stages of the process),
4. Development of the variant concepts > exploring the themes and extending solutions (not necessarily realistic) – so-called mental vehicles used for intellectual testing of architectural theses (early stage of solution definition),
5. Final workshop which is two-day charrette (charrette design)⁵³ with users (late phase),

---

⁵¹ C.f. White, Op. cit. (1996: 7).

⁵² C.f. questions posed by Granath. Op. cit. Granath (2001: 5).

6. Development of the final concept (final solution).

For the authors of the project, identified as research team, the above mentioned activities will apply the obligation to expand or alter form of studies and usual design research, modify the project activities. It requires specific reshaping of information or presentations (multimedia presentations) that will lead recipients of the project through the process easily and comprehensibly, in a dedicated and easily assimilated way permitting the construction of appropriate forms of communication – to familiarize the community with the elementary components of professional language on the one hand, and to simplify and to correct the translation architectural communication of the other hand. This mechanism will have to work well into the next phases involving community participation, also in order to allow the architects to use tacit knowledge, namely to acquire it from design process partners who are not related to architectural profession⁵⁴. Organizing preliminary meetings with the local community must be carried out on the basis of dedicated materials available to a wider audience than usually architects work with. Defining objectives and principal criteria for common assessment of the project requires, in turn, building a logical connection of ideas, its architectural manifestation (abstract forms as a showcase for a specific idea) with embodiment in an architectural form – ultimately, materialization. The selection of criteria, after appropriate preparation, requires to perform the democratization process, at the least in the form of a survey⁵⁵.

Elaboration of the project and the initial concept has analogous features to any generic design process, but the form of the concept, a way of explaining the concept as well as functional program must exhibit the imprint specific for the participation. Constructing mutual trust, as well as the necessity to efficiently reach wide group of recipients and shareholders of the decision-making encourages to build communication in a multi-threaded manner – in addition to traditional forms of articulation of the project booklets or folders, simple explanations, and above all references to previous participatory steps and research, including survey results appear within the process⁵⁶. Consultation and charrettes are active ways to develop commonly agreed, valid solutions. They are included in the process, but they run on the date of presentation of the concept. Work on a solution design requires the formation of design kernel, done by developing the concept of sampling. Three alternative approaches provide the reference – they are not intended to be target concepts, but to deliver test material to understand the preferences of customers. On that basis community could (has) to indicate desired features (referring to the abstract values, which were agreed beforehand), which final concept must meet. Strong compatibility within one of concepts allows to transform it into final solution, but still this concept is working, raw material for further processing. The contribution of the three original concept designs thus create a kernel that matures in consultation design and ultimately, by the implementation of charrettes takes its final, evolved shape.

Participatory direct analysis requires commentary. One should understand it as both joint consultation to determine CLS form and to set ranges of the involvement of local community in the design or design related particular preparatory actions. The idea is to pull the community to take part in active cooperation, to create the feeling of playing on one side, making community members feel part of the team and depart from simplified reviewer's

---

⁵³ First two surveys have already been elaborated and gathered, with their results prepared for distinct publication. The first survey examined basic ideas and fundamental assumptions, associated with CLS by the community members. The second survey was aimed at diagnosing functional requirements and basic architectural principles recognized by local community. Surveys have been elaborated by the research team, under guidance of R. Barełkowski (participation L. Chlasta, K. Barełkowska, Ł. Rosiak), with results elaborated by Ł. Rosiak.

⁵⁴ Luck (2003: 534-535). C.f. also Sanders (2002: 3).

⁵⁵ *Charrette design* sometimes are called *visioning sessions*, while rendering architectural views is not the main objective, being merely the means to communicate ideas, present them, build forms of dialogue, facilitate approaching the solution. Meyer (2011: 29).

⁵⁶ C.f. Luck's considerations on problems in shaping the dialogue – particularly in attempts to acquire common statements in socially complex groups. Luck, Op. cit. (2003: 529-533).

attitude, evaluating proposals only. This gives the additional benefit to make community aware of the complexity of the task and conviction on the primacy of the decision-making competence carried out in consultation with users, in which the material choices, choices regarding details generated based on the local community, quality choices, or other necessary choices, the project team feels are important, must always focus on shared responsibility for final result, sustained by the expertise, cleaned of elements forced by the ambition (by the more prominent members of the local community).

The workshop AdLS implementation methods and its hybrid nature entered so the following elements:

- interactive programming of architecture,
- multi-stage procedure of direct analysis with users' participation,
- surveys,
- joint design sessions – design charrette,
- distributed collective decision-making process,

while at the same time determining the possibility of including additional participatory forms, as long as their need will emerge while performing the task.

6. INSTEAD OF A SUMMARY – CONTRIBUTION TO THE DISCUSSION

Current early stage of test implementation of the AdLS method shows the difficulties associated with the implementation of satisfactory forms of social participation. There is a problem in establishing communication, not so much due to eventual mistrust (which, so far, is not the case here at all), but to psychic barrier related to courage to articulate personal views in public. This is the fundamental problem – to motivate participants participatory of procedures efficiently to ensure that they openly discuss their own matters. This kind of mental blockade, known well in the literature on psychology, is associated with the ability to verbalize views, or with the courage to express these views openly during public presentation⁵⁷. Another problem appears as a discrepancy between the consultation level, in which one can observe the phenomenon of aggregation of similar views of people having similar social background (also eg. age), often motivated by the impulse to confirm one's connection to the social group, which suppress and conceal the need to present the true statement⁵⁸, which is obvious when records of public meetings are confronted with questionnaire results with clearly more dispersed votes⁵⁹.

The research team, prepared for these difficulties well-described in the literature, must adjust its performance to Polish specificity. Here still the awareness of the importance of grassroots initiatives (bottom-up) is still insufficient. There is lack of common notion that social participation manifests the actual competence attribution and real impact on shaping decisions. In this particular case it is even more significant while it refers to long-term investment decisions, locally important object of cultural interaction. Thus the basic problem is the quality of citizen attitudes and awareness of shared responsibility for the common good and the subjectivity of society. The community is permanent host, where elected bodies providing support have only temporary legitimacy, given by this community.

The effort taken by our team requires, during the next consultation, ad hoc designed forms of activation of community representatives. Now, that the preliminary projects have

---

⁵⁷ Op. cit., Luck (2003: 532-533).

⁵⁸ Ibid. (527-528).

⁵⁹ Op. cit., Sanoff (2000: 22).

to appear on the conference tables, the quality of information exchange will be even more important.

This article, which is an in-progress report on the state of research. It indicates extensive field of designer's activity showing – in the opinion of the team – the important social role of moderator (facilitator), reviving the authority of architectural profession, often wasted in the sometimes unproductive attitudes of acceptance of a flawed system. System, in which the concept of architecture is not associated with the system of values, or in which each value is relative and determined by the whim of the author. System which still has not developed a self-cleaning mechanism of self-criticism and was unable to reject coterie rules. Thus, the probe placed in the area of social participation reveals methodological problems, which only seemingly are purely academic. They are not distant from practice, contrary they are closely embedded in it, affecting many sensitive issues, including important even if remote problem of is the ethics of architectural profession.

BIBLIOGRAPHY

- [1] Arnstein, S. R., 1969, A Ladder of Citizen Participation, *Journal of the American Planning Association*, Vol. 35 (4), 216–224.
- [2] Barełkowski, R.: 2007, Designing Time – Architecture of Becoming. The Strategy of Genuine Development of Architectural Design, *na 4th International Conference ArchCairo 2007, Linking and Bridging: Academia and the Professional Realm*, Department of Architecture, Faculty of Engineering, Cairo University, Cairo, 268-290.
- [3] Barełkowski, R.: 2010, Verbal Thinking in the Design Process. Internal and External Communication of Architectural Creation, *Design Principles and Practices: An International Journal*, Vol. 4, Issue 5, Common Ground Publishing, Chicago, 127-138.
- [4] Dunin-Woyseth, H. i Michl, J., 2001, Towards a Disciplinary Identity of the Making Professions. An Introduction, w H. Dunin-Woyseth i J. Michl (red.), *Towards a Disciplinary Identity of the Making Professions*, The Oslo Millenium Reader, Oslo School of Architecture, Oslo, 1-20.
- [5] Flor, D., 2010, Architektura a budowanie więzi społecznych – kształtowanie przestrzeni w oparciu o podstawy psychologii środowiskowej, *Budownictwo i Architektura*, Nr 6 (2010), 5-12.
- [6] Granath, J., 2001, Architecture – Participation of users in design activities, <http://www.design4change.com/LinkedDocuments/Architecture%20-%20Participation%20of%20users%20in%20design%20activities.pdf>, retr. 2014-10-31, 1-5.
- [7] Kaiser, M., 2000, *Hva er vitenskap? / What is Science?*, Universitetsforlaget, Oslo.
- [8] Kolb, D. A., 1984, *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*, Prentice Hall, New Jersey.
- [9] Luck, R., 2003, Dialogue in Participatory Design, *Design Studies*, Vol. 24, 523-535.
- [10] Meyer, J., 2011, *Participation in Planning and Design of Public Open Space*, Department of Landscape Architecture and Regional Planning, University of Massachusetts, Amherst.
- [11] Norsworthy, B., 2003, An intruder in My Own World: Critical Reflective Methodology, in NZARE AARE Conference 2003: Conference proceedings 29 November – 3 December, Coldstream, Victoria, Australian Association for Research in Education, 2004, <http://www.aare.edu.au/03pap/nor03084.pdf>, retr. 2014-11-05
- [12] Russell, S., 2010, The SACD Design / Build Curriculum and the Noah Nothing House of Caring and Teaching, *Architectural Volumes*, Vol. 1, 101-125.
- [13] Sanders, E. B.-N., 2002, From User-Centered to Participatory Design Approaches, w J. Frascara (red.), *Design and the Social Sciences*, Taylor and Francis, London, 1-8.
- [14] Sanoff, H., 1999, Integrowanie programowania ewaluacji i partycypacji w projektowaniu architektonicznym. Podstawy teorii Z, Wydawnictwo Naukowe Stowarzyszenia Psychologia i Architektura, Poznań.
- [15] Sanoff, H., 2000, *Community Participation Methods in Design and Planning*, John Wiley and Sons, New York.
- [16] Schon, D. A., 1983, *The Reflective Practitioner*, Basic Books, New York.
- [17] Spinuzzi, C., 2005, The Methodology of Participatory Design, *Technical Communication*, Vol. 52, No. 2, May 2005, 163-174.
- [18] White, S. C., 1996, Depoliticising development: The uses and abuses of participation, *Development in Practice*, Vol. 6, no 1, February, 6-15.
- [19] Zeisel, J., 2006, *Inquiry by Design*, W. W. Norton and Company, New York.

O AUTORZE

Wiceprzewodniczący KAUIPP PAN w Poznaniu, profesor w Zachodniopomorskim Uniwersytecie Technologicznym w Szczecinie oraz w Uniwersytecie Techniczno-Przyrodniczym w Bydgoszczy. Szczególne zainteresowania wyznacza interdyscyplinarnie traktowany proces projektowy i metody projektowania oraz planowania przestrzennego.

AUTHOR'S NOTE

Vice-chairman of the Commission of Architecture, Urban and Spatial Planning, Polish Academy of Sciences, Poznań Branch, professor at West Pomeranian University of Technology in Szczecin and University of Technology and Life Sciences in Bydgoszcz. Particular interests are focused on interdisciplinary aspects of design process, as well as design and planning methodology.